

STANJE TALA I OBRAĐENOST POLJOPRIVREDNIH POVRŠINA U HRVATSKOJ

ESTIMATION OF THE STATE AND LAND USE STRUCTURE OF AGRICULTURAL LAND IN CROATIA

I. Jurić, I. Žugec, D. Goršteta, M. Ivanušić, B. Stipešević, I. Kelava

SAŽETAK

Neobrađene poljoprivredne površine Republike Hrvatske posljedicom su dva osnovna uzroka:

- a) nedostupnost proizvodnim površinama zbog miniranosti terena
- b) ekonomski i socijalni razlozi zbog kojih su ogromne površine zapuštene.

Prema procjenama Republičkog centra za mine (1. rujna 1998. god.) u četrnaest županija sa crte razdvajanja i bojišnice, ukupne površine od 4,154.200 ha, ukupno je sumnjivo i kontaminirano (zasuto minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojitim sredstvima) 598.000 hektara (1/10 površine Hrvatskog državnog prostora), od čega na kuće i okućnice otpada 54.900 ha, oranice i ostale obradive površine 166.500 ha, livade i šume, vodne površine, makije i ostalo 179.000 ha, gospodarske objekte 29.800 ha i infrastrukturu 167.800 ha. Unutar toga procjene su na 221.400 ha oranica i vrtova, sa ostalim obradivim površinama te okućnicama, što čini 19.7% od ukupno obradivih površina tih 14 županija u iznosu od 1,123.000 ha.

Procjenjuje se da bi proces razminiranja mogao potrajati 15 godina i da je za to potrebno cca 2 milijarde USD, za što je nužna pomoć šire međunarodne zajednice i proračuna RH.

Također, procjene su da se zbog izostale poljodjelske proizvodnje na spomenutih 221.400 ha godišnje gubi uaturi 442.800 t kukuruza i 442.800 t pšenice, ili ukupno 216,74 milijuna DEM prihoda, što računato s faktorima oplemenjivanja daje višestruko veće štete.

Glede neobrađenih, zapuštenih površina iz ekonomsko-socijalnih razloga, podaci Statističkog ljetopisa RH (stanje 7. veljače 1997.) govore o 368.817 ha

neobrađenih površina od ukupno 1,842.954 ha u RH, a gubici se penju na 737.636 t kukuruza i isto toliko pšenice, ili 361,441 milijuna DEM prihoda godišnje.

Ključne riječi: neobrađeno tlo, obradive površine, minirana (zagađena, kontaminirana) područja, poljoprivredna površina, oranice+vrtovi, livade, ugari

ABSTRACT

Uncultivated agricultural lands of Republic of Croatia are as consequences of two main reasons:

a) inaccessibility to cultivated, productive land because of present mines and unexploded ammunition

b) economical and social reasons, because of which large agricultural lands are abandoned.

According to estimation of Croatian Centre for mines (1. September 1998), in 14 counties connected to war-dividing lines and battlefields, from total area of 4.154,200 ha there are suspected and contaminated area by mines and unexploded ammunition of 598,000 ha totally (1/10 of total Croatian area).

This area includes undermined 54,900 ha of farmstead and houses, 166,500 ha of arable lands and other cultivated areas, 179,000 ha of meadows, forests, water areas, bush lands, etc., 29,800 ha of farm and business buildings and 167,800 ha of infrastructure. Within of this, appreciation is to 221,400 ha of arable lands, gardens, other cultivated areas and farmstead, which represents 19,7% of totally cultivated areas of these 14 counties.

There is an estimation that the process of removing of mines, mine-explosive and unexploded deadly ammunition (process of demining) could continue around 15 years, and that for this operation it is necessary to accumulate by all available means more than 2,000 million (2 milliard, billion) US dollars - own means from Croatian budget and by the International Community Aid - credit funds and other financial resources.

Beside of this, there are estimations that because of omitted agricultural production on the mentioned 221,400 ha, 442,800 tones of maize grain and the same quantity of winter wheat grain or 216,740 million DEM of income per year has been lost. Counting, meanwhile, by factors of increasing of primary value (income), the increased income, i.e. the loss, is much higher.

In connection with abandoned, uncultivated arable lands and fallows caused by social and economical reasons in Croatia, the data of Statistical Annual of Republic of Croatia (state from 7. February 1997) say about 368,817 ha uncultivated arable lands and fallows, from totally 1.842,954 ha in Croatia, and the losses are rising to 737,636 tones of maize grain, and same quantity of winter wheat grain, or 361,441 million DEM of income/yearly.

Key words: uncultivated arable land, cultivated land, agricultural land, undermines (contaminated) land, arable land + gardens, meadow, fallow

ZAHVALE

Zahvaljujemo Hrvatskom centru za mine, Sisak, Ivana Meštrovića 30, na svesrdnoj pomoći, ustupanju nužnih podataka bez kojih rad ne bi imao nužnu cjelinu. Također, zahvalu dugujemo Županijskoj gospodarskoj komori Vinkovci (gospodinu Vjenceslavu Lekiću) na ustupljenom dijelu svojih podataka.

UVOD

Tijekom Domovinskog rata u razdoblju od 1991-1997. godine došlo je do općeg pustošenja i razaranja naše domovine, a u tom sklopu velike štete doživjelo je i naše poljodjelstvo. Ne samo da su stradali gospodarski objekti, sve vrste stoke, nasadi vinograda, voćnjaka i šume, već je i iza ratnih pustošenja na poljoprivrednim površinama ostao velik broj mina koje onemogućuju pristup i rekultivaciju tla u duljem vremenskom razdoblju (prema nekim procjenama čak do 15 godina, HCR, 1998.).

Tome treba dodati i površine poplavljene zbog uništenih crpnih stanica (npr. na IPK Osijek d.d. 1.192 ha, cit. Kovačević, 1998), a i površine uzurpirane od raznih fizičkih i pravnih osoba.

Osim toga, nakon vojno-redarstvene operacije "Bljesak" i "Oluja", te procesa mirne reintegracije, zbog poteškoća u pronalaženju dovoljne, nužne financijske potpore prognanicima i izbjeglicama da obnove svoja gospodarstva i započnu redovitu poljodjelsku proizvodnju, mnoge su poljoprivredne površine ostale izvan redovite eksploatacije. Naime, nema dovoljno poljoprivrednih strojeva (traktora i priključnih oruđa), obrtnih sredstava za repromaterijal (gorivo, mazivo, sjeme, gnojiva, zaštitna sredstva), a i sposobne radne snage

(na selu, u povratku pretežu starije osobe) da pokrenu 7 godina zaostalu proizvodnju. Posljedice su evidentne i ogromne, a manifestiraju se u prvom redu u neobrađenim, korovom zaraslim oranicama, voćnjacima i vinogradima i bitno smanjenoj poljoprivrednoj proizvodnji na bivšim okupiranim područjima.

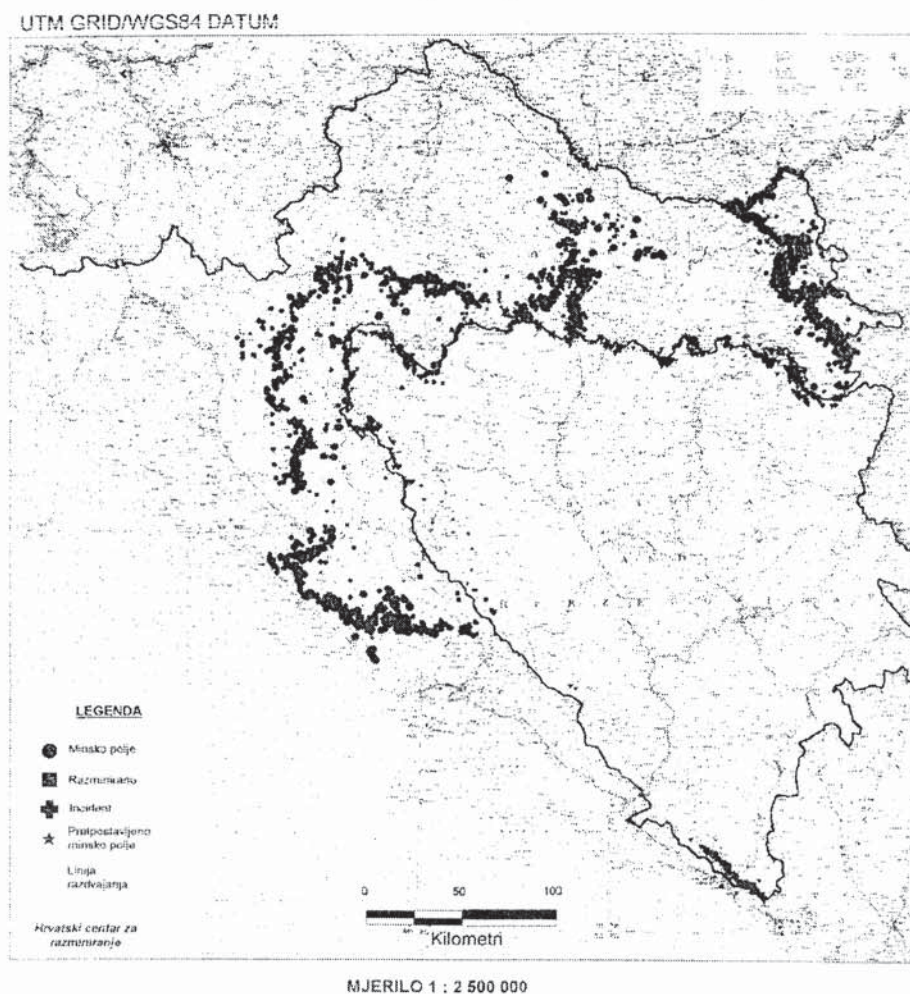
Uz sve rečeno, treba dodati da je, zbog rata i općeg siromaštva u našem agraru, što stanje još dodatno pogoršava, na cijelom području Hrvatske posustala proizvodnja na selu, nema dovoljno kapitala ni za redovito održavanje proizvodnje, a kamoli za razvoj, a rezultat je vidljiv u velikom uvozu poljoprivrednih proizvoda (prema nekim procjenama, za razdoblje od 1991. na dalje, cca 10 milijardi dolara!!!). Stanje je u našem poljodjelstvu postalo kritično i cilj je ovog rada da se ukaže na neke segmente ove kompleksne problematike, tj. na stanje obradivosti naših poljoprivrednih površina, naročito nepristupačnih zbog mina, a i drugih neobrađivanih tala.

PROBLEM MINIRANIH POLJOPRIVREDNIH POVRŠINA

Procjena miniranih površina sa strukturom korištenja u RH prikazana je na tablici 1, shemi 1, 2 i 3 (za Osječko-baranjsku i Vukovarsko-srijemsku županiju, kao glavna poljodjelska područja) - cit. prema HCR, 1998.

Iz tablice 1 i priloženih shema razvidno je nekoliko činjenica. Prvo, premda je prema ukupnoj površini Hrvatske 1/10 prostora posuta minama, prema ukupnim površinama u 14 spomenutih županija, od 4,154.200 ha, udio prostora s minama znatno je veći: **zbrojeno za oranice i ostale obradive površine** (166.500 ha), **kuće i okućnice** (54.900 ha), **livade i šume** (179.000 ha), **infrastrukturu** (167.800 ha) i **gospodarske objekte** (29.800 ha) **to iznosi 598.000 ha ili 14,4%**. Ako bi, međutim, uzeli u obzir **samo obradive površine bez livada, s 292.000 ha (SLJH, 1997)** - (oranice i vrtovi, voćnjaci i vinogradi, ali bez livada jer su u podacima HCR-a zbrojene livade, šume, vodne površine, makija i i ostalo), tj. **ukupno 1,123.000 ha** (1,415.000 ha obradivih površina - 292.000 ha livada), **tada je udio miniranih okućnica s kućama** (54.900 ha) i **oranica s ostalim površinama** (166.500 ha) **u toj sumi još veći - 19.7%** (221.400 ha : 1,123.000 ha). To će reći da je u spomenutih 14 županija opterećenje minama vrlo visoko i to upravo na najproduktivnijem dijelu poljoprivrednih površina. U tom pogledu, još je teža situacija u dvije tipično agrarne i najproduktivnije županije, s najplodnijim tlima - Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj.

Shema 1. Hrvatska minirana područja – 31. 7. 1998.

UPOZORENJE

Ova mapa prikazuje područja visokog rizika od mina i neeksplodiranog ratnog materijala. Oprez je nužan i u ostalim područjima. Simboli upotrebljeni na mapi približno prikazuju pozicije registriranih minskih polja i koriste se samo u svrhu prezentacije.

Veličina simbola nije u skali i ne odgovara stvarnim granicama lokacije.

Tablica 1. Pregled mimiranosti hrvatskog državnog prostora po županijama koje su zagađene minsko-eksplozivnim sredstvima (mes)
(Zaokruženo u 1.000 ha, cit. HCR, 1998)

Stanje na dan 1. rujna 1998. godine

R. br.	Županija	Ukupna površina	Obradive površine ^{1,2}	Površina samo livada ²	Ukupna zagađenost		Oranice i ostale obradive površine	Kuće i okućnice	Livade i šume, vodne površine, makija i ostalo	Gospodarski objekti	Infra-struktura
					MINIRANO!!!	✖					
1	Osječko-baranjska ³	414.9	157	4	60	21.0	8.0	4.0	3.0	24.0	
2	Vukovarsko-srijemska ³	244.8	71	1	100	34.0	10.0	10.0	8.0	38.0	
3	Virovitičko-podravska	202.1	115	12	20	4.0	0.2	10.6	2.0	5.0	
4	Brodsko-posavska	202.7	104	12	10	3.5	1.0	3.0	0.5	2.0	
5	Požeško-slavonska	182.1	74	14	20	4.0	3.5	6.5	2.5	3.5	
6	Bjelovarsko-bilogorska	263.8	145	38	10	3.0	1.0	2.5	0.5	3.0	
7	Sisačko-moslavačka	444.8	179	58	106	22.0	8.0	53.0	3.0	20.0	
8	Karlovačka	362.2	114	32	80	30.0	5.0	25.0	2.0	18.0	
9	Zagrebačka	307.8	156	46	2	0.5	0.2	0.9	0.1	0.3	
10	Dubrovačko-neretvanska	178.2	23	1	10	2.0	2.5	2.0	1.0	2.5	
11	Ličko-senjska	535.0	110	55	30	6.5	3.0	11.0	1.5	8.0	
12	Splitsko-dalmatinska	152.1	59	4	10	1.0	1.5	1.0	1.0	5.5	
13	Šibensko-kninska	299.4	45	3	60	15.0	4.0	25.5	2.5	13.0	
14	Zadarska	364.3	63	12	80	20.0	7.0	24.0	4.0	25.0	
	UKUPNO:	4154.2	1415	292	598.0	166.5	54.9	179.0	29.8	167.8	

¹ Pod obradivim površinama se vode: oranice, vrtovi, voćnjaci, vinogradi i livade

² Ukupne obradive površine i površine livada odnose se na 1996. godinu, a uzete su na osnovi Pregleda obradivih površina po županijama, Statistički ljetopis Hrvatske, 1997.

³ Napomena: za ove dvije županije u podatke nisu uključene najnovije evidencije obradivih površina reintegriranih područja za 1998. godinu, jer su podaci u procesu obrade Statističkog zavoda RH

U Osječko-baranjskoj županiji, s ukupnim obradivim površinama (prema podacima MPŠRH, 1996), od 213.000 ha, **sudjelovanje miniranih površina** okućnica i kuća (8.000 ha) te oranica s ostalim površinama (21.000 ha) **iznosi 13.6%**, a u Vukovarsko-srijemskoj **30.1%** (ukupne obradive površine iznose 146.000 ha, a minirane okućnice s kućama 10.000 ha + oranice s ostalim površinama 34.000 ha, dakle 44.000 ha : 146.000 ha) - tablica 1 (cit. SLJH, 1997, i MPŠRH, 1996).

Druga činjenica koja proizlazi iz podataka tablice 1 i shema 1, 2 i 3 jeste da je u 14 županija u RH posuto minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojitim sredstvima područje bivše zone razdvajanja i crta bojišnica. Procjene su da je rasuto više od 1,000.000 mina i ostalih ubojitih sredstava. Od njih su samo u 1998. godini stradale 24, a ranjene 22 osobe (HCR, 1998). Stoga se nameće potreba, kao preduvjet procesu obnove, povratka i egzistencije pučanstva, obnova kuća i infrastrukture, prethodnog razminiranja terena.

Ukratko, **598.000 ha ukupno miniranih površina u 14 županija, odnosno 221.400 ha s posutim minama na okućnicama, oranicama i ostalim obradivim površinama**, predstavlja zamjetnu brojku, koja zaslužuje odgovarajuću pažnju političara i gospodarstvenika, a pogotovo povratnika na bivša okupirana područja.

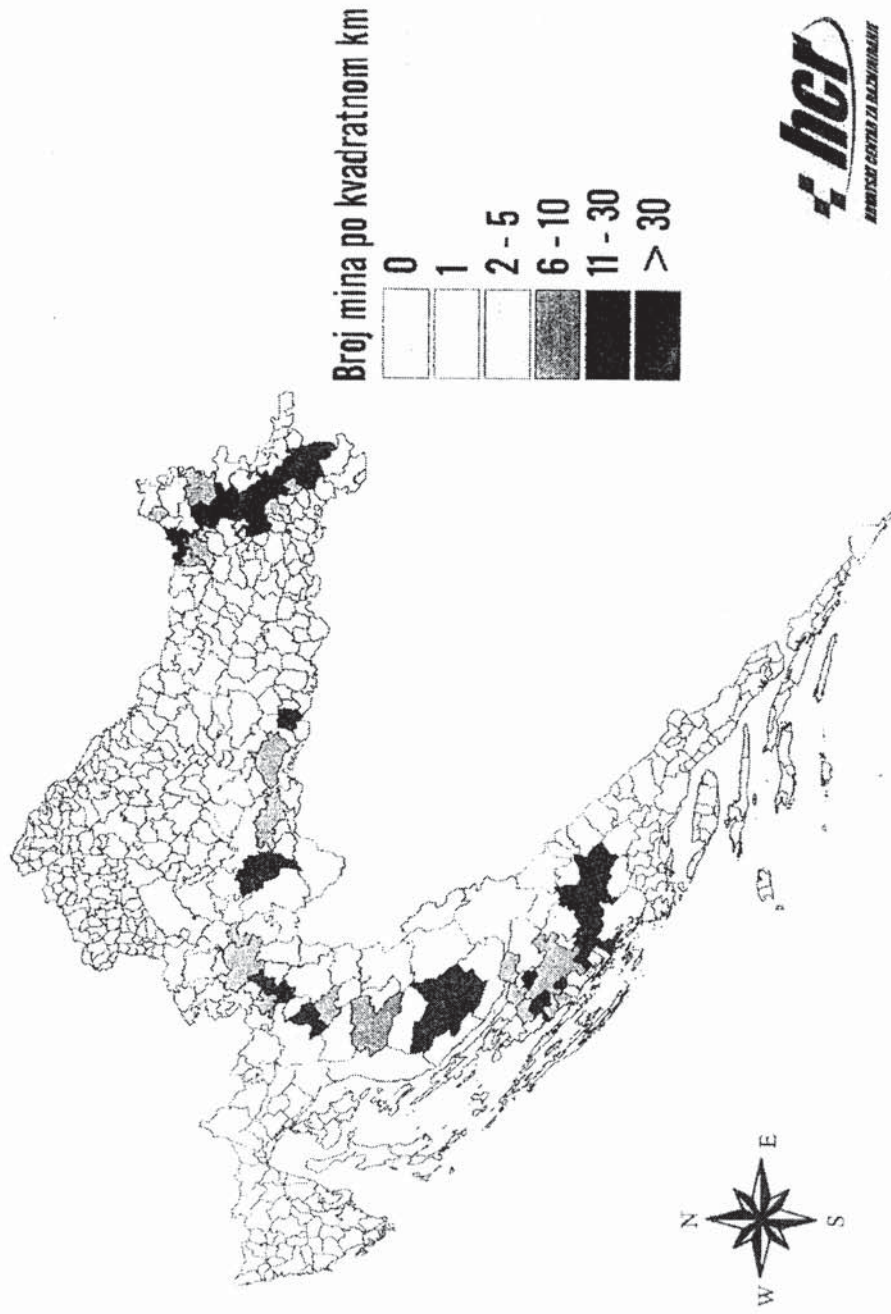
Najvažnija u tome su dva osnovna aspekta:

- a) razminiranje miniranih površina te njegova cijena
- b) agrotehnički problemi u rekultivaciji, tj. ponovnom privođenju ovih tala kulturi.

Glede razminiranja sumnjivih i opasnih područja, prema procjenama Hrvatskog centra za mine (HCR, 1998), ukupna potrebna sredstva za razminiranje veća su od 2 milijarde USD, a u predloženim projektima Konferencije za obnovu i razvitak ukupna površina za obavljanje ovog posla iznosi cca 4.300 ha, što nije niti 1% od ukupno onečišćenog (zagađenog, kontaminiranog) područja, a u financijskom pogledu iznosi oko 140 mil. USD. Procjene su da bi se uz pomoć šire međunarodne zajednice i sredstava proračuna RH, moglo za 15 godina riješiti najugroženije područje i tako smanjiti ljudske žrtve, te doprinijeti obnovi i povratku u ratom stradala područja.

Ove poslove na državnoj razini organizira Hrvatski centar za mine sa sjedištem u Sisku, te tri podružnice - Karlovac, Knin i Osijek. Centar je organiziran u potpunosti u skladu sa svjetskim standardima pristupanja procesu humanitarnog razminiranja te garantira sigurnost posla s 99,6%.

Shema 2. Gustoća miniranosti po općinama

Za potrebe Konferencije za obnovu i razvitak Centar je izradio poseban elaborat "Razminiranje državnog prostora RH" s izvješćem i prijedlogom projekata. Predložio je 101 prioritetan projekt za pirotehnički pregled i razminiranje sa svih prostora RH, s cijenama koje su u skladu sa svjetski poznatim tarifama.

Ovisno o raspoloživim sredstvima, izabrat će se određeni projekti i odabrati najpovoljnije tvrtke za razminiranje (HCR, 1998).

Drugi aspekt, tj. agrotehnički problemi u budućem korištenju tih površina, odnosno problemi rekultivacije nisu, također, nimalo jednostavni ni jeftini.

Na tim površinama, zbog opće zapuštenosti, ne šire se samo višegodišnji rizomni korovi, kao na primjer divlji sirak (*Sorghum halapense*) i pirika (*Agropyron repens*), već počinje širenje drvenastog i žbunastog raslinja, među kojima su dosta rašireni kupina (*Rubus caesius L.*), bijela vrba (*Salix alba L.*), iva (*Salix caprea L.*) i drugo bilje, što za izvjesno vrijeme prevodi plodne površine u "divljinu", koja u rekultivaciji traži skupi proces krčenja.

Prema grubim procjenama, osim troškova razminiranja o kojima je već bilo riječi, neposredne štete zbog izostale poljodjelske proizvodnje na 221.400 ha (minirane oranice i ostale površine + okućnice) bile bi sljedeće: ako bi se uzela najjednostavnija i slabo prihodovna proizvodnja kukuruza i pšenice (50:50%), jer su druge kulture, pogotovo vinogradi i voćnjaci višestruko prihodovnije, i ako se pretpostavi dosta nizak državni prosječni prinos po hektaru od 4,0 tone, na miniranim bi se površinama ostvarilo 442.800 t kukuruza i isto toliko pšenice. Pretvoreno u novčana sredstva, to je 128,180 milijuna DEM za pšenicu (442.800 t x 2,90 DEM) i 88,56 milijuna DEM za kukuruz (442,800 t x 200 DEM), ili zajedno 216,74 milijuna DEM. Ako bi se k tome računalo na faktor oplemenjivanja kroz proizvodnju mlijeka, mesa i njihovih prerađevina, zapošljavanje ljudi i proizvodnih kapaciteta, od 2, pa čak i 3, tada se neeksploatacijom ovih površina gubi cca 443,48 do 650,22 milijuna DEM prihoda godišnje.

PROBLEM NEOBRAĐENIH POVRŠINA U HRVATSKOJ OPĆENITO

Nepotpuno korištenje svih raspoloživih resursa u našem poljodjelstvu, odnosno napuštanje nekada obrađivanih površina u Hrvatskoj nije novog datuma. Razlozi ovom procesu su dobro poznati, no treba napomenuti da napuštanje obradivih površina poprima zabrinjavajuće razmjere. Postoje neke

procjene da je na proljeće ove godine doseglo čak 300.000 ha, što nije zanemariva brojka, jer čini čak 14.9% od ukupnih obradivih površina u RH u 1991. godini (2,02 milijuna ha, MPŠRH, 1995). Ili, prema podacima Ministarstva poljoprivrede i šumarstva (MPŠRH, 1995), u 1991. godini, od 1,47 milijuna ha oranica i vrtova zasijane površine su iznosile 1,31 milijuna ha, a ostatak su činili ugari i neobrađeno zemljište, tj. 160.000 ha ili 10.9%.

Kad bi uzeli samo potonji podatak od 160.000 ha neobrađenih površina za 1991. godinu, i uzeli hipotetični državni prosječni prinos kukuruza ili pšenice od 4,0 t/ha i sjetvu 50:50%, zbog zapuštenosti tih površina neposredno se godišnje gubi 320.000 tona pšenice i isto toliko kukuruza, odnosno 92,8 milijuna DEM na pšenici (0,29 DEM/kg) i 63,04 milijuna DEM na kukuruza (0,20 DEM/kg), ili zajedno 155,84 milijuna DEM prihoda. Međutim, posredno, ukupne su štete znatno veće. Na primjer, ako se uzme faktor oplemenjivanja spomenutih proizvoda, preko moguće proizvodnje mlijeka i mesa te njihovih prerađevina, zapošljavanja kapaciteta i ljudi, za cca 2 ili čak 3, dobiju se štete u prihodu za oko 311,68 ili 467,52 milijuna DEM godišnje.

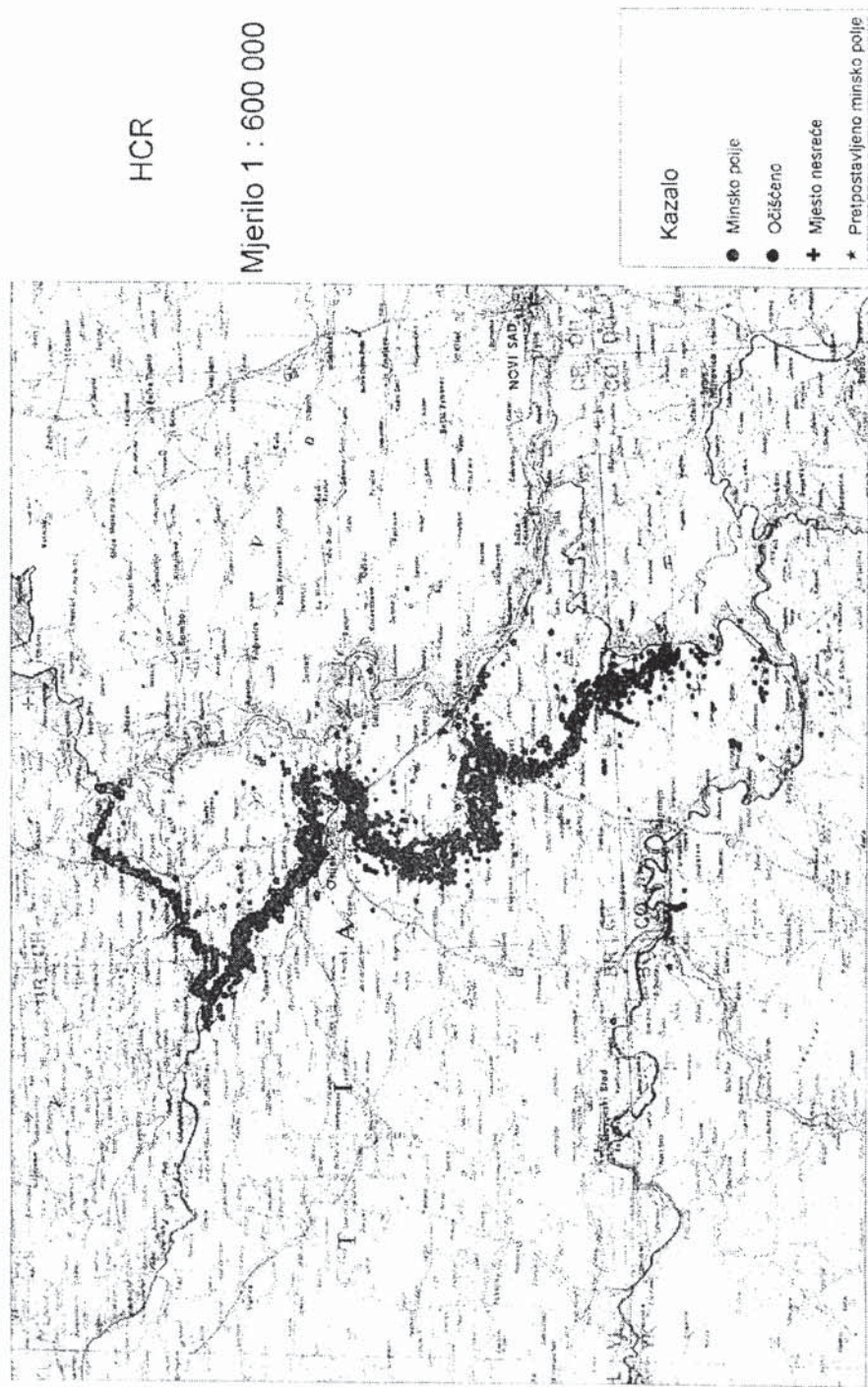
Ako bi, pak, u razmatranje uzeli novije podatke, npr. iz veljače 1997. godine (SLJH, 1997), podaci o ugarima i neobrađenim oranicama još su porazniji. Naime, navode se podaci o 368.817 ha od ukupno obradivih površina u RH od 1,842.954 ha, što iznosi 20%. Za najplodniji dio Istočne Hrvatske, tj. Osječko-baranjsku i Vukovarsko-srijemsku županiju to iznosi 10,5 i 3,1% (16.430 ha ugara i neobrađenog tla : 156.799 ha ukupno obradivih površina, za Osječko-baranjsku i 2.224 : 70.969 ha za Vukovarsko-srijemsku županiju, SLJH, 1997) - podaci nisu potpuni, jer za 1998. godinu nisu sređeni!

Uzimajući u obzir ranije spomenute parametre (prosječni državni prinos od 4,0 t pšenice ili kukuruza i cijene od 0,29 i 0,20 DEM/kg), gubici u naturi iznose 737.636 t kukuruza i isto toliko pšenice, odnosno 147,527 milijuna DEM za kukuruz i 213,914 milijuna DEM za pšenicu, ili zajedno 361,441 milijun DEM prihoda godišnje, ne računajući faktore oplemenjivanja ovih vrijednosti daljnjom preradom i finalizacijom proizvoda. No, to je samo dio stvarnih gubitaka zbog zapuštenosti ovih tala.

Gledano šire, koliko se samo gubi nedovoljnom iskorištenošću proizvodnih kapaciteta poljodjelskih gospodarstava, osobito obiteljskih gospodarstava, posebno je pitanje.

Nadalje, ostavljanje proizvodnih površina pod dugogodišnjim ugarom ima nesagledive posljedice na buduću sudbinu tih tala, njihovu plodnost u fizikalnom i kemijskom kompleksu, a pogotovo u slučajevima ponovnog privođenja kulturi - rekultivaciji, itd.

Shema 3.1. Minsko područje – Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija

Među vrlo ozbiljnim problemima javlja se jaka zakorovljenost, naročito višegodišnjim rizomnim korovima (divlji sirak i pirika), te drvenastim i grmolikim biljem (kupina, bijela vrba i iva). Isto tako, nemala opasnost prijeteći od bolesti i štetočina (miševi, voluharice).

Tablica 2. Ukupne poljoprivredne površine, obradive površine te neobrađene oranice i ugari u RH u 1996. godini (SLJH, 1997)

	Županija	Poljoprivredne površine	Obradiva površina	Ugar i neobrađene oranice	% u odnosu na obr. povr.	
1	Osječko-baranjska*	a	168.056	156.799	16.430	10.48
		b	83.065	72.218	13.994	19.38
		c	84.991	84.581	2.436	2.88
2	Vukovarsko-srijemska*	a	72.799	70.969	2.424	3.42
		b	25.216	23.834	2.001	8.39
		c	47.583	47.135	423	0.90
3	Brodsko-posavska	a	120.478	103.959	29.282	28.17
		b	41.750	30.962	18.954	61.22
		c	78.728	72.797	10.328	14.19
4	Požeško-slavonska	a	90.805	74.356	13.443	18.08
		b	32.667	19.162	2.940	15.34
		c	58.138	55.194	10.503	19.03
5	Virovitičko-podravska	a	122.225	114.714	14.124	12.31
		b	55.943	49.280	11.317	22.96
		c	66.282	65.434	2.807	4.28
6	Koprivničko-križevačka	a	102.441	100.130	2.175	2.17
		b	8.527	7.457	1.551	20.80
		c	93.914	92.673	624	0.67
7	Bjelovarsko-bilogorska	a	152.762	144.747	28.463	20.08
		b	34.158	27.418	12.490	45.55
		c	118.604	117.329	15.973	13.61
8	Sisačko-moslavačka	a	225.029	178.708	68.686	38.55
		b	44.004	24.671	4.753	19.27
		c	181.025	154.037	64.133	41.63
9	Zagrebačka	a	171.653	156.082	14.805	9.49
		b	30.864	23.655	11.569	48.91
		c	140.789	132.427	3.236	2.44
10	Varaždinska	a	71.485	66.717	1.245	1.87
		b	4.587	3.401	955	28.08
		c	66.898	63.316	290	0.46

I. Jurić et al.: Stanje tala i obrađenost poljoprivrednih površina u Hrvatskoj

	Županija	Poljoprivredne površine	Obradiva površina	Ugar i neobrađene oranice	% u odnosu na obr. povr.	
11	Grad Zagreb	a	30.984	25.145	1.174	4.67
		b	5.558	950	716	75.38
		c	25.426	24.195	458	1.89
12	Međimurska	a	52.398	49.982	469	0.94
		b	5.554	3.522	39	1.10
		c	46.844	46.440	430	0.92
13	Zadarska	a	229.184	63.321	30.930	48.95
		b	125.056	7.282	3.556	48.83
		c	104.128	56.039	27.374	48.84
14	Šibensko-kninska	a	179.018	45.063	23.140	51.35
		b	78.622	714	439	61.48
		c	100.396	44.349	22.701	51.19
15	Splitsko-dalmatinska	a	283.623	59.268	11.443	13.30
		b	136.576	1.140	408	35.79
		c	147.047	58.128	11.035	18.98
16	Dubrovačko-neretvanska	a	84.949	22.805	6.188	27.13
		b	28.323	3.200	2.449	76.53
		c	56.626	19.605	3.739	19.07
17	Istarska	a	167.882	76.312	17.027	22.31
		b	48.185	6.565	2.442	37.19
		c	119.697	69.747	14.585	20.91
18	Ličko-senjska	a	267.977	109.891	33.475	30.46
		b	146.553	17.228	2.436	14.13
		c	121.424	92.663	31.039	33.50
19	Primorsko-goranska	a	143.356	48.234	9.005	18.67
		b	53.532	653	79	12.10
		c	89.824	47.581	8.926	18.76
20	Krapinsko-zagorska	a	70.843	62.067	855	1.38
		b	1.005	617	83	13.45
		c	69.838	61.450	772	1.26
21	Karlovačka	a	198.428	113.705	43.834	38.55
		b	43.773	8.227	253	3.08
		c	154.655	105.478	43.581	41.32
	Republika Hrvatska	a	3,006.375	1,842.954	368.817	20.01
		b	1,033.518	332.156	93.424	28.13
		c	1,972.857	1,510.798	275.393	18.16

a = ukupno; b = poslovni subjekti i dijelovi poslovnih subjekata i zemljište u državnom vlasništvu na kojem nije organizirana poljoprivredna proizvodnja; c = individualni proizvođači

* Napomena: za ove dvije županije u podatke nisu uključene obradive površine reintegriranih područja

RASPRAVA

Iznijeti podaci s analizom pod točkom II. i III. zaista zaslužuju pomnu pažnju i daljnje razmišljanje. Doduše, za naše prilike, prošle i sadašnje, to nije ništa novo. Problem je višegodišnji, a vuče se još iz razdoblja prije Domovinskog rata, koji ga je produbio, izoštrio i drastično pogoršao. U općem siromaštvu našeg agrara, nedostatku kapitala za obnovu i razvitak ne samo poljodjelstva, već i šire, teško je govoriti kako pronaći izlaz, da se spomenuti negativni procesi i tendencije zaustave ili barem ublaže. Socio-ekonomska i demografska kretanja na selu, naročito sada u poratnom razdoblju, imaju naročito ubrzan negativan trend, pogotovo na oslobođenim i mirnom reintegracijom vraćenim područjima. Naime, obnova razrušenih domova u nedostatku sredstava, nameće se kao prioritet, te za obnovu poljodjelske proizvodnje preostaje malo, često i nimalo sredstava. Nisu u pitanju samo osnovna sredstva (uređenje tla, poljoprivredni strojevi, priključna oruđa, objekti, nasadi, osnovna stada stoke), već i obrtna sredstva (gorivo, mazivo, sjeme, gnojivo, zaštitna sredstva), koja po hektaru nisu ni mala niti jeftina.

Osim toga, već je niz godina na selu jasno izražen proces starenja članova obiteljskih gospodarstava, a sada pak je drastično pogoršan zbog opće poznatih loših uvjeta života na selu i slabog povratka prognanika i izbjeglica mlađe dobi (da ne spominjemo da je mnogo mladih ljudi u ponekim selima u okupaciji poubijano). Često se u svoje domove vraćaju iznemogle stare osobe, koje čak padaju na teret socijalne pomoći, a ne da još započnu iole ozbiljniju poljodjelsku aktivnost.

Preostaje, dakle, ozbiljan zaokret u dugoročnoj i kratkoročnoj agrarnoj politici, s obilnom financijskom potporom (subvencije, jeftini dugoročni subvencionirani krediti), sa sređenim tržištem i cijenom poljodjelskih proizvoda, sigurnim plasmanom, izgrađenim skladišnim i preradbenim kapacitetima, sređenim i jasnim državnim i županijskim bilancama potreba agroproizvoda, jeftinijim inputima (ovako skup repromaterijal osiromašeni agrar ne može izdržati), stimuliranjem okrupnjavanja obiteljskih gospodarstava - suvremenih farmi, povoljnom zemljišnom politikom (dugoročni jeftiniji krediti za kupnju zemlje) sa suvremenim pravno-vlasničkim zemljišnim odnosima (nasljedstvo, plodouživanja, kupovina, zakup, koncesije, darovnice, sređene zemljišne knjige - gruntovnice i katastri), te stvaranje povoljnih općih

uvjeta za život na selu (npr. neka sela nemaju pristup tvrdim putem, pa čak ni struju, treba organizirati bolje socijalno i mirovinsko osiguranje, škole, itd.). Ukratko, provesti sve zacrtano Strategijom razvitka poljoprivrede Republike Hrvatske (MPŠRH, 1995) u kojoj je sve detaljno i naširoko razrađeno od niza naših eminentnih agrarnih stručnjaka i ekonomista (restrukturiranje biljne i stočne proizvodnje, te usvajanje novih tehnologija, tj. izlazak iz uobičajene, konvencionalne i šablonizirane skupe proizvodnje, te ulazak u visokosofisticiranu tehnologiju, konkurentnu na okrutnom svjetskom tržištu, itd.).

Na kraju, treba spomenuti nepobitnu, neminovnu činjenicu: proces deagrarizacije seoskog, ruralnog stanovništva (odlazak u grad i druga zanimanja) je neminovan, prošle su ga znatno prije nas sve industrijski i agrarno razvijene zemlje, a dakako, ne može zaobići ni naše društvo. Problem je, međutim, u tome što, s jedne strane, naša industrija i urbane sredine ne mogu prihvatiti nagli, suviše brz odlazak ljudi sa sela, i s druge strane, preostali na selu ne mogu, iz već spomenutih i poznatih razloga, prihvatiti ponuđena zemljišta, okrupniti svoja gospodarstva, osuvremeniti, modernizirati i opremiti strojevima i opremom proizvodni proces, prihvatiti novu tehnologiju proizvodnje i prerade, organizirati tržište (ugovoren, siguran plasman agroproizvoda) i nositi se s oštrom, nepoštednom konkurencijom na domaćem i svjetskom tržištu. No, proces deagrarizacije je neumoljiv, neizbježan, s njim smo se sreli i pratit će nas i dalje. Stoga, preostaje napor cijelog društva da on teče što bezbolnije, sa što manje nepoželjnih posljedica, no, to više nije tema ovoga rada.

ZAKLJUČCI

Problem nedovoljnog korištenja zemljišnih resursa Republike Hrvatske (ostavljanje tla pod ugarom i neobrađene oranice) nije nov, posljednjim nedaćama tijekom Domovinskog rata samo je produbljen, izoštren i drastično pogoršan.

Dva su aspekta procesa napuštanja i neobrađivanja poljoprivrednih površina:

- a) nepristupačnost površina zbog miniranosti, tj. ili su površine sumnjive i posute minsko-eksplozivnim sredstvima ili neeksploziranim ubojitim sredstvima, i

- b) socio-ekonomski i demografski razlozi napuštanja proizvodnih površina, odnosno ubrzani proces deagrarizacije seoskog stanovništva.

U jednom i drugom slučaju štete, nastale zbog gubitka naturalnih proizvoda, odnosno prihoda izraženo financijski, ogromne su. Pri tome **treba istaknuti da ove štete rastu iz godine u godinu**, te da bi ih odgovarajućom kratkoročnom i dugoročnom agrarnom politikom trebalo ublažiti ili čak zaustaviti.

Na primjer, prema službenim statističkim podacima u 1991. godini bilo je 160.000 ha neobrađeno (10,9% od obradivog zemljišta), što bi izraženo u gubicima neostvarene proizvodnje kukuruza i pšenice iznosilo 320.000 t jedne, i toliko druge kulture, odnosno 155,84 milijuna DEM prihoda godišnje.

Prema podacima o neobrađenom zemljištu u 1996. godini, to je bilo 368.817 ha (20% od ukupno obradivih 1,842.954 ha) ili, izraženo u neostvarenoj proizvodnji kukuruza i pšenice (737.636 t + 737.636 t), u iznosu od 361,441 milijuna DEM prihoda godišnje. U ovim iznosima nisu uključeni indirektni gubici koji nastaju izostankom daljnjeg oplemenjivanja ovih proizvoda.

Glede gubitaka prihoda zbog miniranih i sumnjivih površina od 221.400 ha oranica, vrtova i ostalih proizvodnih zemljišta, oni se kreću do 442.800 t pšenice i toliko kukuruza, ili vrijednosti od 216,74 milijuna DEM godišnje, ne računajući ostale neizravne štete. K tome treba dodati i potrebna financijska sredstva za razminiranje, koja se prema nekim procjenama kreću više od 2 milijarde USD, na rok od čak 15 godina.

Sve u svemu, bez pomoći iz proračuna RH i pomoći šire svjetske zajednice, problem će biti teško rješiv.

LITERATURA

- HCR - Hrvatski centar za mine (1998): "Stanje miniranih površina u RH", Sisak, str. 1-3
- Kovačević, Lj. (1998): "Koncesijom priznati dosadašnja ulaganja", Glas Slavonije, god. 79, broj 24712, 30. travnja 1998, Osijek, str. 5-7
- MPŠRH - Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva RH (1996): "Croatian Agriculture at the Crossroads - the Country position - Paper of the

Republic of Croatia", The World Food Summit, Rome, Novembar 13-14, 1996, str. 1-153

MPŠRH - Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske (1995): "Pregled stanja i strategija razvitka poljoprivrede Republike Hrvatske", Zagreb, str. 1-103

SLJH - Statistički ljetopis Hrvatske (1997): "Poljoprivredna površina po kategorijama i načinu korištenja u 1996. (teritorijalni ustroj 7. veljače 1997.)", Zagreb, str. 502-505

Adrese autora - Author's addresses:

Primljeno: 15. 11. 1998.

Prof. dr. sc. I. Jurić
Prof. dr. sc. I. Žugec
Mr. sc. B. Stipešević
I. Kelava, dipl. ing.
Poljoprivredni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera
Osijek, Trg Sv. Trojstva 3

Dr. sc. D. Goršteta
M. Ivanušić
Hrvatski centar za mine
Sisak, Ivana Meštrovića 30